

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема "Концептът „малка родина“ в диалога на националните литератури от XX – XXI век“
за присъждане на научната степен **ДОКТОР НА ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ**
на доц. д-р Людмила Беженару
Рецензент: доц. д-р Румяна Евтимова

Рецензираният дисертационен труд е обсъден и предложен за защита от катедрата по руска литература при Факултета по славянски филологии на Софийския университет “Св. Климент Охридски“. Това научно изследване среща българските литературоведи с румънската русистка доц. д-р Людмила Беженару, преподавател в Университета в г. Яш, и дава възможност да се погледне към една малко изучавана и разработвана тема: „Концептът „малка родина“ в диалога на националните литератури от XX - XXI век“. Докторската дисертация на доц. д-р Л. Беженару е с обем от 395 страници, а посочените библиографски източници наброяват 442 заглавия. От приложената научна справка се вижда, че авторката на дисертационния труд е посветила няколко години на проучването и осмислянето на избраната тема, апробирайки своите търсения в поредица научни статии (19) и доклади (24) на различни румънски и международни форуми. Разработваният научен проект се финализира в дисертационния труд, състоящ се от увод, шест глави, заключение и библиография.

Още с първите си страници уводът на дисертацията прави впечатление с концептуална яснота. Точно са формулирани актуалността на темата, целите и задачите, които авторката си поставя, познавайки добре степента на разработеност на проблема, в чийто контекст ще търси и своите приноси. Хипотезата за новаторство на разработката се обосновава с убеждението, че „дисертационният труд е първото фундаментално изследване на този проблем (литературата на „малката родина“ - б.м.). В него за първи път са систематизирани материалите,

касаещи научното осмисляне на литературата на „малката родина“ в диалога на националните литератури. Съществена научна иновативност на изследването е и литературоведският анализ на произведения на писатели - представители на националните литератури на Русия, България, Румъния, Азербайджан, Република Молдова“ (Автореферат, с.15).

Избраният от доц. д-р Людмила Беженару научен проблем е наложил проучването, обработката и систематизацията на значителен по обем теоретичен и емпиричен материал, който се помества последователно във всички раздели на труда. В дисертацията си авторката е набелязала три основни аспекта: теоретичен, исторически и приложен, като следва разбирането, че интердисциплинарният ѝ характер изисква да се работи с източници от различни области: философия, културология, социология, теория и история на литературата и пр., както и с конкретни художествени произведения. В подхода си към разработката на труда авторката взема предвид, че концептът „малка родина“ все още не се ползва с широка популярност сред научната общност, че отсъства от речниците, енциклопедиите и учебниците в страните, чието културно и литературно развитие изучава. Доц. Л. Беженару обаче убедено аргументира състоятелността на употребата му като съставна част от концепта Родина, който в съвременните условия на глобализация е изключително актуален и е наложително да присъства в диалога между националните култури и литератури.

Глава първа „Теоретични аспекти на концепта „малка родина“ е разделена на три части, в които авторката последователно решава задачата да очертае семантичните параметри на концепта и да защити своята теза. В параграф I.1 се прави обзор на понятията, термините и дефинициите, определящи значението на „малката родина“, в I.2 – се разглежда опозицията Родина – „малка родина“, а в I.3 – се проследява диалогът на руската с други национални култури и литератури. Първа глава има същностно значение за цялостното изграждане на дисертационния труд, тъй като в нея чрез теоретичния подход се концептуализира слабо изученият

проблем, регламентира се неговата иновативност и се осмисля функционирането му в няколко области от хуманитаристиката.

Първа глава на дисертацията дължи своя приносен характер не само на това, че преди да изгради теоретичната база на текста, доц. Л. Беженару е събрала и изследвала впечатляващ масив от научна информация, почерпана от трудовете на руски, румънски, български, азербайджански и западноевропейски автори, но и заради способността ѝ да дефинира и систематизира концептите Родина и „малка родина“. Дисертантката построява нагледна схема на парадигматичното функциониране на понятието концепт в литературознанието, настоявайки, че именно то може да свърже най-същностните елементи от структурата на художественото мислене. След като в труда е представена историята на възникването на понятието, се пристъпва към анализиране на неговата специфика, за да успее авторката да го конституира като ключов компонент на своето изследване. Добре композираната теоретична част на дисертацията набелязва научната хипотеза, която в процеса на изложението трябва да получи своето аналитично потвърждение. Логичната постройка на дисертацията е спечелила и от систематизираните в края на някои от параграфите, а и на всичките шест глави, изводи. Те се четат като акценти от етапите на проведеното изследване и дават възможност отделните раздели да се обособят като равнопоставени части от общото цяло.

Решената в първа глава изследователска задача да се конституира понятието концепт и в частност – концептът „малка родина“, дава възможност на дисертантката да обоснове ролята му в националните литератури и в глобалния литературен процес във втора глава „Регионален модел на литературата на „малката родина“. В нея се изяснява статусът на литературата на „малката родина“ като регионална, а актуалността на въпроса за мястото на тази литература се разглежда през оптиката на съвременната динамика на литературното и културното развитие на отделните национални ареали.

Доц. Людмила Беженару наблюдава проявленията на концепта „малка родина“ в различните национални литератури и в диалога помежду им, като се опитва да очертае по-широк исторически и социокултурен контекст. Една от целите на изследването става изясняването на пресемантизираното понятие, което съществено се променя след разпада на Съветския съюз, на социалистическия лагер, на някогашната единна многонационална съветска литература и на диалога ѝ с други национални литератури, наричани преди десетилетия „братски“. Именно тези политически и социокултурни процеси според авторката повлияват на битието на регионалните литератури. Доц. Людмила Беженару издирва и включва в своето изследване материал от регионалните литератури на континентална Русия, Сибир и Кавказ, от Република Молдова, а така също от България и Румъния, но отбелязва и вътрешната им нееднородност. Авторката класифицира литературите на „малката родина“, отчитайки значението им за опазване на регионалния колорит и самосъзнанието на местната общност, като отстъпващи по значимост на националните. Тя оценява приноса на регионалните литератури за пъстротата и многообразието на световната литература, и предлага методологията на тяхното изучаване да включва проследяването на взаимодействието между универсално и локално, а също и между континентално, национално, регионално, местно. Тези акцентни моменти от работата ѝ придават особена актуалност, защото я включват в диалога за процесите на глобализация от една страна, а от друга – за необходимостта от опазването на културната, литературната, езиковата, националната идентичност. В дисертацията е приложен авторски подход при проучването както на взаимоотношенията между отделните регионални литератури, така и на тези – с националните.

Доц. Л. Беженару представя своя метод за систематизирането на изучавания материал в трета глава „*Векторна динамика* на регионалната литература“, където предлага за обсъждане понятието „Вектор на динамиката на литературните отношения“. Авторката въвежда иновационен конструкт, който ще използва като концептуален ключ към следващите етапи на своето изследване. Макар че

понятието *векторна динамика* не е апробирано (в научната справка намерих една статия на тази тема, отпечатана в сп. „Славянские чтения“, № 4, 2015), аз го приемам като факт за изследователската самостоятелност на доц. Л. Беженару и смятам, че е успяла да се обоснове. Именно с третата глава завършва разгърнатият теоретичен аспект на труда. В изводите към нея се проявява осъзнаването на сложността и нееднозначността на избрания научен проблем - литературата на „малката родина“, чието проучване и осмисляне се намира едва на начален етап и от авторката се очаква да предложи и защити собствен изследователски модел.

В следващите две глави на дисертационния труд иновационният конструкт „малка родина“ се въвежда за решаването на конкретни литературоведски задачи. Изложението на глава четвърта „Трансформация на литературата на „малката родина“ в „селската проза“ през XX – XXI век“ се структурира в четири параграфа, в които авторката последователно проследява процесите на художествена трансформация през втората половина на XX век до наши дни. Доц. Л. Беженару анализира задълбочено феномена „селска проза“ в руската литература, връщайки се към такива емблематични „селски писатели“ като В. Шукшин, В. Распутин, В. Белов и др., и с конкретни примери от творчеството им аргументира извода, че макар през 60-те – 90-те години на миналия век това да е била мащабна социална поръчка, тя формира изконните нравствени устои на народния живот и мотивира търсенията на националната идентичност в съвременна руска литература, презентирани от писателите Т. Толстая, А. Евпланов, В. Пелевин и др. Като нова тенденция в „селската проза“ са открити преосмислените християнски корени на руския национален характер. Авторката обобщава същностните промени, настъпили в съдържанието на категорията литературен герой, обусловени от новите ценностни ориентири в съвременната действителност. В последния параграф на четвърта глава „Селската проза“ в диалог с националните литератури“ е потърсена типологията на феномена „селска проза“ в азербайджанската, грузинската, румънската, молдавската, и българската литератури. Доц. Л. Беженару е проучила, че в румънското и българското литературознание понятието

„селска проза“ не е разпространено, но смята, че във всички разглеждани литератури се наблюдават сходни тенденции, че те са обединени от стремежа за връщане към националните корени и съхранението на идентичността. Според изследователката съвременното изучаване на „селската проза“ би дало възможност да се определи и статусът на литературата на „малката родина“.

Историческият аспект на дисертационния труд се проявява в опита на изследователката да очертае хронологическата последователност на литературните процеси, като ги разкрие във връзка с предходните традиции и социокултурната специфика на контекста. Пета глава „Уточняване на семантиката на концептите „родина“ и „малка родина“ в литературата на постмодернизма“ илюстрира тази интенция да се открие отношението на съвременната литература към понятието „традиция“. Изследователският интерес е насочен към повестта „Реки“ на Е. Гришкова, в която се анализира концептът „град“ и се разглежда в литературоведски, лингвистичен и културологичен план. Авторката откроява функционирането на концепта „град“ като емблематика на Сибир, на характера и манталитета на „сибиряците“, но същевременно осъзнава неговата нееднозначност. У Гришкова градът има динамична същност, но това е и градът на субективния повествовател, на постмодерния автор. Доц. Л. Беженару е „чула“ диалога на „Реки“ с произведенията на трима съвременни автори: румънците В. Ерну и Д. Лунгу и българина Г. Господинов. Тя анализира техните произведения през оптиката свое-чуждо, открива аналози в общото политическо минало и съвременните различия в процеса на европеизация. Панорамният подход се допълва от щрихите на съвременната азербайджанска литература в лицето на писателя Камал Абдула, с чието творчество авторката аргументира идеята си за диалог между литературите, въпреки религиозните и националните различия.

В последната глава на труда, която е можело и да не бъде обособявана, се предлага пореден аспект на концепта „малка родина“ - пространственият. Авторката набелязва задачата да представи „малката родина“ като елемент от геокултурното пространство, съпоставяйки го с това на художествения текст и я

осъществява чрез анализа на романа „Бремето на нашата доброта“ на емблематичния румънски писател Йон Друца. Присъствието на тази кратка глава се обяснява със стремежа да се открие националната специфика в образа на „малката родина“ в румънската литература.

Заклучението обобщава всички направени в хода на работата изводи и излъчва убедеността на авторката, че е създала иновационен текст. Съгласна съм с нея. Рецензираният труд представя реализацията на амбициозен, мащабен научен проект, вдъхващ респект с обема на проучените теоретични и художествени източници. Препоръчвам, ако се предвижда публикуването му да бъде внимателно редактиран, за да се избегнат някои повторения и непрецизирани терминологични употреби.

Авторефератът, преведен на български, напълно съответства на съдържанието на оригиналния дисертационен труд.

След всички изложени наблюдения и преценки, убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на доцент д-р Людмила Беженару научната степен „доктор на филологическите науки“.

12.03.2016 г.

Рецензент: